

ПЕСНАПАТ

(Патувачки теми во поезијата)

ВЛАДИМИР МАТИНОВСКИ

Изданието е поддржано од:

Република Северна Македонија

Министерство за култура

Едиција **ПЕРИСКОП**

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Владимир Мартиновски, „Песнапат“
(Патувачки теми во поезијата)

Copyright © 2023, Владимир Мартиновски
Copyright © 2023, Бегемот

Рецензент
Дарин Ангеловски

Лектура
Ирена Ралева

Компјутерска обработка
Бегемот

Графичко уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

ПЕСНАПАТ

(ПАТУВАЧКИ ТЕМИ ВО ПОЕЗИЈАТА)

Владимир Мартиновски

Скопје, 2023

Пролог

Да се патува, значи да се живее – рекле одамна. Животот на поезијата, оттука, е неразделен од патувачките искуства, како на поетите така и на читателите. Историјата на книжевноста ни дава примери дека безброј песни се настанати на пат. Не помалку поетски текстови ни приредуваат духовни патувања без да се мрднеме од место.

Секој поет има свој творечки пат, а и своја поетика на патувањето. На некои поети им е блиско искуството да патуваат и низ другите облици на уметничко творештво, а на други поезијата им нуди доволно широк маневарски бескрај. Кај некои поети контактот со природата е главниот вртот на поетските слики, кај други – урбаниот простор е непресушна ризница за поетски патешествија. Некои поети претпочитаат да патуваат во своите интимни простори, низ непрегледните ходници на сонот или сеќавањата, а некои со само три стиха ни доловуваат дека во секој миг од јавето сме сведоци на вечните промени на светот околу нас, но и во нас.

Оваа книга е плод на читателските прошетки низ поетските светови на поети од различни времиња и простори. Дел од нив се класици, а дел – наши современици. Книгата е сочинета од текстови (есеи и осврти за поетски книги), кои сега заедно образува-

ат нова целина. Таа е еден вид мапа која се надеваме дека ќе успее да ни предочи колку се блиски, сродни и неразделни патувачките и поетските авантури. За да се долови со само еден збор спојот на поезијата и патувањето еден ден се сретнаа две именки („песна“ и „пат“), па настана и насловот на оваа книга – неологизмот „песнапат“.

Некој можеби ќе рече дека во овој збор се имаат засолнето не два ами три збора (1. пес 2. на и 3. пат), а токму во духот на повеќезначноста на поезијата би можеле да прифатиме и такво толкување. Па, ако песот веќе кинисал на пат, зошто и ние да не пропатуваме низ различни поетски светови?

Оваа книга може да се чита од корица до корица, но читателот секако е слободен да си одбере свој редослед на патување и движење низ страниците и поглавјата. Како и во секое патување така и во пишувањето (и во читањето) на секој чекор имаме избор. Да не должиме: Среќен пат!

ИНТЕРМЕДИЈАЛНИ ПАТУВАЊА

ПОЕТСКО-МУЗИЧКИТЕ ПАТУВАЊА НА ЛИ ЧИНГ ЧЖАО

(Повод: *Собрани песни* на Ли Чинг Чжао,
Скопје: Дата понс, 2019)

1.

Уште од своите далечни зачетоци во вртокот на древните синкретички форми, поезијата и музиката биле неразделни: напати разменувајќи творечки поттици, напати надополнувајќи се во нераскинливо единство, напати прелевајќи се и проникнувајќи се или поттикнувајќи се меѓусебно.

Во кинеската поетско-музичка богата традиција несомнено и постојано се среќаваат сите овие облици на меѓусебни поттици и симбиози меѓу поезијата и музиката, а за тоа има повеќе причини: од самиот кинески јазик, во кој токму тоналноста (четирите различни тонови) се ползува за семантичко нијансирање, преку многубројните поети-музичари, па сè до создавањето на музички напеви, кои се еден вид тематско-музички матрици што ја поттикнуваат творечката имагинација на генерации поети.

Покрај нераскинливата, папочна врска со музиката, како во ретко која поетска традиција на планетава, кинеската изобилува со поетеси што се неод-

минливи и постојано актуелни. Во овој контекст, поезијата на Ли Чинг Чжао (1084–1156), која живеела во епохата од династијата Сонг, а препеана од класичен кинески на современ македонски од страна на синологот Игор Радев, е прекрасен пример за поетско-музичките симбиози во кинеската книжевност.

Во предговорот кон *Собраните песни* на Ли Чинг Чжао, препејувачот Радев го акцентира естетскиот параметар „дражесност“ (可愛: ‘kě’ài) како стожерен пункт на поетиката на оваа извонредна творечка личност: „Ли Чинг Чжао за мене е дражесност и кога е живот и кога е песна...“. Творечката поливалентност на Ли Чинг Чжао наполно се вклопува во идеалот за литерат во епохата Сонг, кој би можел да се спореди со ренесансниот идеал за *homo universalis*: „Во ерата на Сонг конечно го добиваме она сосредоточување на уметностите во лицето на литератот, кога се очекувало од него да умее да твори поезија, да пишува есеи, но истовремено и да биде способен да слика и да создава калиграфија“ (2019, 10).

2.

Во животниот пат на секој поет и уметник постојат собитија што ја предодредуваат и траекторијата на творештвото. Во случајот на поетесата Ли Чинг Чжао, настанот меѓник, кој остава печат врз нејзината поезија, е смртта на сопругот Чжао Минг Ченг во 1129 год. Слично како во култната книга на италијанската сонетна традиција, како во *Канцонирот* на Петрарка, во кој сонетите се поделени на две големи групи зависно од животот и смртта на саканата Лаура, во поезијата на Ли Чинг Чжао поетскиот корпус се дели на два дела, а тоа го истакнува

Радев: „Токму опишаниве собитија претставуваат во-
доделница на нејзината поезија, и сите песни според
нивниот привкус можат да бидат препознаени како
напишани ‘пред’ и ‘после’ кобните случувања. Оние
‘пред’ се одликуваат со речиси палава игривост и без-
грижност, ведрина наместа попрскана со блага еро-
тичност. На песните, пак, ‘после’ им е својствена една
згусната тага, желба да се биде отсутна од сегашнос-
та и носталгија по минатите дни, напати прекината
со проблесоци на мигновена радост, предизвикана
најчесто од глетки на пејзажна убавина“ (исто, 13).

Имајќи ги предвид овие согледби, би можело да
се каже дека предлошката, заднината и супстратот
на суптилната поезија на Ли Чинг Чжао би можеле
да ја бараме како во нејзиниот интензивен духовен
живот, како во нејзиниот драматичен живопис, така
и во поетичката насоченост кон музиката, т.е. во тра-
диционалниот поетски облик ‘ци’ (詞), зачат уште
во периодот Танг, кој подразбира создавање поезија,
т.е. стихови врз музички теми и мелодии. Имено, по-
етската имагинација е поттикната од напев што ѝ е
познат на кинеската читателска публика, така што
текстот се надоврзува и се надоградува врз музич-
ката подлога. „Впрочем, најсвојствено за ‘ци’ (詞) по-
езијата – вели Радев – е тоа што песните од споме-
натиов вид се градат на тој начин што стиховите се
вметнуваат во готови рамки поставени од дадени
мелодии, напеви, на веќе постоечки песни, при што
стиховите во песната обично не се рамнословни, но
сепак се фиксни и предодредени. Сложената тонална
метрика заедно со римите се определени во однос на
мелодиите што треба да бидат ‘пополнети’, та за се-
која поединечна мелодија се случува да има по неколку
типа метрички стапки (...) Со тек на времето било

заборавено како звучат многу од мелодиите, врз основа на кои настанале 'цй' (詞) песните, но биле зачувани метричките схеми за нив, па се продолжило да се творат нови песни по истиот терк. Песните од 'цй' (詞) формата немаат посебни наслови, а како наслов служи името на мелодијата за којашто се напишани, па така доаѓаме во ситуација да имаме илјадници песни со сосема исто име“ (исто, 14). Овој феномен ни ја покажува плодотворноста на интермедијалните дијалози: една мелодија може да биде појдовна точка за безброј лирски надградби.

Кинеските поети што го негуваат овој специфичен поетски облик, ги создаваат своите стихови според метрички обрасци од музичките напеви, што секако подразбира и музичка ерудиција и музичка надареност, но и поетска инвентивност и префинета вештина во обликувањето на музичкиот семиозис на песната, кој се прилагодува и се вклопува во зададените рамки. Како што е случајот и со оваа извонредна поетеса, една мелодија, еден напев може да генерира и повеќе песни врз истиот метрички образец. Можеби ќе звучи парадоксално, но во поезијата на Ли Чинг Чжао, во нејзините „цй“ песни, особено впечатлив аспект, покрај врската со музиката, е мајсторството со „монтажата“ на поетските слики, што како принцип мошне потсетува и на уметноста на подвижните слики, т.е. на филмот. Таа питорескност и сценичност е забележана и акцентирана и од страна на нејзиниот македонски препејувач: „Всушност, поетскиот метод на Ли Чинг Чжао во голема мера се состои од изведување на виделина неколку слики водилки, за потоа ненаметливо да се воведат некоја човечка ситуација, која треба да се восприеме во контекст на прикажаната слика“ (исто, 21). Имено, ако за поезијата на Ванг

Веј од периодот Танг се велело дека во неа има сликарство, а во неговото сликарство – поезија, би можело да се каже дека во поезијата на Ли Чинг Чжао има и музика и сликарство, а ја има и уметноста што секако сè уште не постоела во XII век: во нејзината лирика има и кинематографско „пеење и мислење“.

3.

Во песните на Ли Чинг Чжао преку сукцесијата на поетските слики секогаш се прави суптилен мост меѓу опишаното и доживеаното, меѓу конкретното и интимното, меѓу ненаметливо наративното и неусилено лирското. Во оваа поезија, поетесата неосетно нè води низ своите сугестивни пејзажи во кои секој детаљ, т.е. секое суштество од флората и фауната е поврзано со нијанси на чувства и на човечки состојби. Во духот на класичната кинеска лирика, движењето низ пејзажите е неразделно од сугерирањето на широката палета нијансирани духовни состојби и чувства. Кога се читаат нејзините песни и читателот неусетно ја добива улогата на „патник“. Постојат безброј прекрасни споредби, асоцијации меѓу пејзажот, амбиентот и човекот. На пример, во песната „Невиност“ (според напевот *Нацрвени усни*) за протагонистката, низ синестетичка визура, се пласира следнава споредба: *Смуртена ко од мирис на зелен-слива*. Како во традиционалното кинеско сликарство со мастило, во кое со неколку потези на четката се создаваат фасцинантни крајолици, Ли Чинг умее со неколку збора, со минимум лексички материјал, да долови големи пространства, но и најситни детали: *Синоќ' колеблив дожд леел, забревтан ветер фучел, / А мене ни сонот густ не ми распрсна мамурлак...*